

УДК 332.126: 330.332

Захарін С. В., к. е. н,
старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник
ДУ «Інститут економіки
і прогнозування НАН України»
м. Київ

СТИМУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ НА РІВНІ РЕГІОНУ В УМОВАХ ПЕРЕХОДУ ЕКОНОМІКИ НА МОДЕЛЬ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

Захарін С.В. Стимулювання інвестиційного процесу на рівні регіону в умовах переходу економіки на модель інноваційного розвитку. У статті проаналізовано напрями і механізми регіональної інвестиційної політики. Визначено основні проблеми організації інвестиційної діяльності в регіонах. Запропоновано напрями формування стратегічних орієнтирів інвестиційного розвитку регіонів.

Захарин С.В. Стимулирование инвестиционного процесса на уровне региона в условиях перехода экономики на модель инновационного развития. В статье проанализированы направления и механизмы региональной инвестиционной политики. Определены основные проблемы организации инвестиционной деятельности в регионах. Предложены направления формирования стратегических ориентиров инвестиционного развития регионов.

Zakharin S.V. Stimulation of investment process at the region level in the conditions of economics passing to the model of innovative development. Directions and mechanisms of regional investment policy are analyzed in the article. Determined basic problems of organization of investment activity in regions. Directions of forming of strategic orienting point of investment development of regions are offered.

Постановка проблеми. Економічний розвиток регіону в значній мірі залежить від ефективності організації інвестиційного процесу. Особливо актуальною ця проблема є на регіональному рівні у зв'язку із нерівномірністю інвестиційного розвитку регіонів. Дослідження особливостей управління інвестиційним забезпеченням економічного розвитку на рівні регіону є значною комплексною проблемою, для вивчення якої бракує результатів фундаментальних, науково-практичних та методичних розвідок.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З проблематики стратегічного планування інвестиційного розвитку в останні часи видається чимало наукових праць. Бельський П.Ю. досліджував проблематику інвестиційно-інноваційного забезпечення конкурентоспроможності регіону досліджував [1]. Артеменко В.Б. зробив внесок у розвиток методології оцінювання економічної та інвестиційної динаміки розвитку регіонів [2]. Черевко О.В. запропоновано засади формування стратегій соціально-економічного розвитку регіонів України з урахуванням інвестиційних чинників [4]. О.Веселовська внесла пропозиції щодо удосконалення системи управління інвестиційним та інноваційним розвитком регіонів [5]. Проте мають бути розроблені методичні

рекомендації з проблематики організації стратегічного планування інвестиційної діяльності регіонів, з урахуванням проблем інноваційно-технологічного забезпечення виробничих територіальних систем.

Мета роботи - виробити науково обґрунтовані рекомендації з питань методичного забезпечення стратегічного планування інвестиційного розвитку регіонів.

Виклад основного матеріалу. Економічна реальність розвитку країн та їхніх регіонів, а також фактори, що її обумовлюють, спонукала до розробки теоретичних моделей формування регіональної інвестиційної політики, котра відповідала б поточній ситуації та давала змогу висувати конкретні рекомендації щодо поліпшення стану інвестиційного ринку.

Вважається, що головною метою регіональної інвестиційної політики є стабільний соціально-економічний розвиток регіону на основі оптимального використання інвестиційних ресурсів. Досягнення цієї мети потребує не лише нарощування інвестиційних ресурсів, а й підвищення економічної і соціальної ефективності їх використання шляхом спрямування на інноваційний розвиток виробництва, на створення високопродуктивних робочих місць, розвиток інфраструктурного середовища. При цьому регіональна інвестиційна політика має бути синхронизованою з загальнонаціональною, сприяти їй на рівні регіону у досягненні спільних цілей та виконанні спільних завдань [1].

В умовах трансформаційної економіки основними напрямками регіональної інвестиційної політики на сучасному етапі є [1; 2]:

- контроль над інвестуванням в найважливіші об'єкти,
- зміна джерел фінансування інвестицій, заміщення бюджетних асигнувань ресурсами приватних інвесторів (корпоративних і індивідуальних),
- перехід на нові організаційні форми і економічні методи керування інвестиційними проектами,
- пріоритетність проектів, що мають високу значимість, швидку окупність, вигідність із погляду створення нових робочих місць і надходжень «швидких грошей» у місцевий бюджет.

В процесі формування та реалізації регіональної інвестиційної політики використовуються як адміністративні, так і ринкові методи регулювання. Причому набір методів і важелів такого регулювання залежить скоріше від конкретних економічних реалій та традицій управління економічним розвитком держави, а не від соціально-економічних інституціональних підвалин суспільства. Так, нині розвинуті країни з ринковою економікою (в тому числі країни «старого ЄС») використовують різні адміністративні обмеження, а країни колишнього соціалістичного табору (Китай, В'єтнам) використовують ринкові механізми. Зокрема, у Франції, Японії та Швеції сильними залишаються позиції прихильників активного державного регулювання, тоді як у Великій Британії та Італії перевагу віддають неоліберальним ідеям. Наприклад, у Франції та Японії, щороку розробляються плани державної інвестиційної стратегії, в яких чітко окреслюються напрямки державного інвестування. В той же час жоден з урядів країн Заходу не відмовився від здійснення структурної політики, були лише змінені її пріоритети та механізми. Для цього, як і раніше, використовуються бюджетно-податкові важелі. Відмовившись у 70-80-х рр. XX ст. від допомоги (іноді повного утримання) не завжди рентабельних і навіть збиткових підприємств, уряди отримали можливість використати бюджетні кошти на розвиток найновіших галузей економіки, фінансування НДДКР, де частка державних витрат становить від 40 до 55%

Але необхідно взяти до уваги, що механізм управління інвестиційним розвитком на рівні регіону визначається, перш за все, сутністю та особливістю економічних відносин та ступенем розвитку виробничих сил у державі. Регіональна інвестиційна політика є похідною від державної. В методологічному плані в площині організації інвестиційної діяльності для характеристики економічних відносин з приводу інвестування доцільно виділити та проаналізувати окремі типи організації інвестиційного процесу, що

сформувався в різних країнах протягом останніх років.

На наш погляд, нині регіональні органи в країні з трансформаційною економікою можуть сприяти оздоровленню інвестиційного клімату головним чином шляхом розвитку й удосконалювання інфраструктури. У першу чергу необхідно домогтися прогресу в області комунікаційних технологій і транспортних систем. Взагалі підприємства інфраструктури мають забезпечити підприємства інших галузей необхідними послугами та, як наслідок, знизити рівень їхніх витрат. Крім того, підприємства інфраструктурних галузей можуть, за певних умов, суттєво поповнити бюджети всіх рівнів за рахунок податкових та неподаткових платежів та стимулювати приплив в економіку країни нових іноземних інвестицій.

Зазвичай ринок інвестиційних товарів формується у межах певного регіону, оскільки ці об'єкти, як правило, прив'язані до місця їхнього споживання. Цей ринок тільки тоді добре виконує свої функції, коли на роль підрядника претендує не одна фірма (монополіст), а декілька. Чим більше в регіоні фірм, що спеціалізуються на виробництві того чи іншого інвестиційного товару, тим вище рівень конкуренції і нижче ціна реалізації.

Для проведення макроекономічної або макрорегіональної оцінки інвестиційної політики та системи регулювання інвестиційної діяльності використовують різні аналітичні підходи. По-перше, визначають рівень інвестування національної економіки (відношення валових інвестицій до ВВП, динаміка інвестицій на макрорівні, а також у галузевому і регіональному розрізі). По-друге, аналізують динаміку структури інвестицій, виділяючи в ній виробничу, технологічну і відтворювальну, а також на рівні макро- та мікрорегіонів. По-третє, аналізують результативність (ефективність) інвестицій, а також досліджують інвестиційний клімат [3].

Успішна реалізація завдань соціально-економічного розвитку регіонів значною мірою залежить від створення та функціонування ефективної системи активізації інвестиційної діяльності у регіоні. Як відомо, інвестиції — рушійна сила процесів економічного зростання, відновлення виробничого апарату та підвищення добробуту населення, а інвестування являє собою сукупність економічних відносин між суб'єктами економіки, тобто її секторами (нефінансових та фінансових корпорацій, сектором загальнодержавного управління, сектором домашніх господарств), що виникають на всіх стадіях впродовж повного циклу їх кругообігу. При цьому інвестиційна діяльність як сукупність цілеспрямованих дій в реалізації окремих інвестиційних проектів є лише механізмом інвестування. Реалізація інвестування і складових його механізмів здатна забезпечити ефективне відтворення економічного потенціалу регіону на якісно новій технічній та технологічній основі.

Можемо відзначити основні особливості управління інвестиційним забезпеченням економічного розвитку регіону в умовах перехідної економіки [1; 3; 4]:

- порівняно низька привабливість інвестиційного клімату у більшості регіонів, що викликано деформаціями та структурними диспропорціями регіонального розвитку,
- відсутність системного підходу при формуванні державної регіональної політики, недосконалість нормативно-правового регулювання регіонального економічного розвитку, недостатнє застосування інструментів державного стимулювання інвестиційного розвитку регіонів.
- недостатній вплив системи формування місцевих бюджетів та трансфертів на економічний розвиток регіонів;
- відтік трудових ресурсів та капіталу із одних місцевостей на користь інших (в основному великих міст);
- низька ефективність та результативність підтримки регіональної інвестиційної діяльності за рахунок централізованих ресурсів, гальмування та протидія процесам децентралізації бюджетного процесу, низький рівень бюджетної дисципліни,

- загострення інвестиційної конкуренції між регіонами.

Механізм управління інвестиційним розвитком регіонів як спосіб реалізації державної регіональної політики має передбачати залучення і активізацію усіх важелів, що здатні привести регіональну економіку до стану стабільного розвитку та економічного зростання на основі ефективного інвестування, сприяючи розширенню ринкових перетворень.

Механізми управління інвестиційним розвитком регіонів, з огляду на численність та системність наявних проблем, мають бути значно удосконалені в напрямку підвищення рівня наукового забезпечення такого управління. Одним із напрямів є впровадження та підпримка стратегічного планування інвестиційного розвитку (інвестиційного процесу) регіонів, яке б враховувало загальні макроекономічні тенденції та особливості стану інвестиційної діяльності на конкретній території [2; 4].

Досягти підвищення ефективності державного управління інвестиційним забезпеченням економічного розвитку регіонів можливо через здійснення ефективного централізованого державного та регіонального прогнозування, планування і регулювання інвестиційних процесів відповідно до сучасних технологій управління, включаючи забезпечення їхнього збалансування та взаємоузгодженість, за умов державної підтримки [5].

Одним із найголовніших завдань стратегічного планування інвестиційного розвитку регіонів є організація науково обгрунтованого моделювання пропонованих сценаріїв (варіантів). Непродумані (необгрунтовані) економічні рішення можуть мати катастрофічні наслідки і викликати довгострокове погіршення інвестиційного клімату, що унеможливорює швидке формування ефективного інвестиційного процесу.

Спочатку необхідно всебічно проаналізувати стан і тенденції інвестиційного процесу в регіоні в контексті загального макроекономічного розвитку. Зазвичай фахівці органів виконавчої влади використовують стандартні методи статистичного та порівняльного аналізу. На наш погляд, при формуванні стратегій інвестиційного розвитку регіонів, зважаючи на диференціацію їхнього розвитку, слід розширити застосування сучасних економетричних (економіко-математичних) методів аналізу інформації.

Після того, як надано оцінку інвестиційному процесу в регіоні, доцільно провести аналіз наявних інструментів реалізації регіональної інвестиційної політики. Нині основними інструментами впливу регіональної влади на інвестиційний розвиток регіону є обласні цільові програми та обласний бюджет. При цьому обласні цільові програми можуть бути двох видів: спрямовані на вирішення завдання стимулювання соціально-економічного розвитку (наприклад, забезпечення прискореного економічного росту у важливих регіонах країни) і спрямовані на вирішення завдання забезпечення відтворення ресурсів розвитку (у тому числі, на вирішення проблем кризових територій). У відношенні двох видів програм повинні бути вироблені вимоги ефективності відповідно до типології регіонів і специфікою розв'язуваних завдань. При цьому необхідно забезпечити перехід від підтримки конкретних регіонів до вирішення системних проблем [3; 4].

На нашу думку, обласна цільова програма інвестиційного розвитку регіону повинна бути побудована за наступними принципами:

- принцип взаємозв'язку та наступності програм (програми та проекти на кожному етапі реалізації повинні бути взаємозалежні за завданнями);
- принцип нарощування зусиль (необхідно забезпечити відтворення ресурсів у процесі реалізації стратегії, тобто можливість використати на наступних етапах ресурси, що були створені на попередніх етапах);
- принцип економії ресурсів (при розробці програми важливо, щоб ефект від її реалізації був ширше, ніж безпосереднє вирішення програмних завдань. Мова йде про створення загальних сприятливих соціальних, технологічних, інституціональних та організаційних умов, що підвищують загальну ефективність економіки, соціальної сфери);

- принцип «середовищного впливу» (програми повинні бути спрямовані на формування умов для вирішення певного роду проблем, наприклад, міграції за рахунок створення найбільш сприятливих умов життєдіяльності та формування нових робочих місць);

- принцип інституціонального розвитку (ефективність програм визначається змінами в організаційній та інституціональній сферах).

Пропонуємо встановити, що основою реалізації цільових програм розвитку регіонів мають стати Стратегії економічного і соціального розвитку областей на період до 2015 року. Головною метою регіональних стратегій рекомендуємо визначити поліпшення якості життя населення за рахунок ефективних структурних змін економіки та підвищення конкурентоспроможності регіональної економічної системи на основі випереджаючого збільшення обсягів та удосконалення структури інвестицій, активізації інноваційної діяльності, переходу економіки на інноваційну модель розвитку та формування сучасних високотехнологічних виробництв [5].

Основними цілями реалізації таких стратегій можуть бути: розвиток людського потенціалу, раціональне використання природних ресурсів, трансформація доходів у капітал і залучення інвестицій в економіку області, розвиток малого бізнесу, формування високоефективного інноваційно-виробничого комплексу регіону та ін.

Серед чинників, що спричиняють необхідність впливу держави на інвестиційну діяльність на рівні регіонів, значним є нерівномірність показників інвестиційної діяльності у різних регіонах. Причинами, що зумовлюють концентрацію інвестиційних ресурсів та джерел інвестування в одних регіонах, а з іншого боку, слабкі позиції по інвестиційній діяльності та незначну інвестиційну привабливість в інших, є: високий податковий і адміністративний тиск на бізнес, який намагається конкурувати, а не отримувати ренту; зниження рівня фондівіддачі, інфляція; вузькість внутрішнього ринку, викликана розподілом суспільного продукту; відсутність практично більшості ринкових інститутів - корпоративного сектора, ринку цінних паперів, ринку землі, ринку нерухомості; відтік трудових ресурсів та капіталу із одних місцевостей на користь інших (в основному великих міст); не опрацювання органами місцевої влади механізмів складання інвестиційного портрету території; нестача оперативної інформації і внаслідок цього нерозвиненість зв'язків між суб'єктами ринку.

Крім того, на наш погляд, до законодавчих актів України (Закони «Про науково-технічну діяльність», «Про інноваційну діяльність») необхідно внести зміни, спрямовані на врегулювання порядку (процедури) комерціалізації науково-технічних та інноваційних розробок. Вважаємо, така комерціалізація на практичному рівні має відбуватися з використанням потенціалу регіональної інноваційної інфраструктури.

Як приклад програми стимулювання контрактних досліджень можна привести сьому Рамкову програму (The Framework Programme FP), яка є головним інструментом Європейського Союзу для фінансового стимулювання спільних досліджень і комерціалізації. Завдяки цьому відбувається стимулювання малих і середніх підприємств (МСП) - стартап компаній (створення стартап компаній, орієнтованих на те, щоб комерціалізувати знання і навички дослідження, є одним з основних інструментів комерціалізації в Європі, тому даний економічний сектор є фокусом для вживання широкого спектру різних важелів стимулювання.

Законодавство країн OECD (Організації економічного співробітництва та розвитку) спрямоване на встановлення механізму податкового стимулювання комерціалізації наукових розробок. Більшість країн OECD застосовують правові норми, що дають змогу знижувати оподаткування платників, які комерціалізують наукові розробки. Таким чином відбувається стимулювання інвестицій у наукові дослідження та НДДКР. Деякі держави (наприклад, США або Франція) застосовують податкові пільги лише на приріст витрат на наукові дослідження.

Висновки і рекомендації:

Механізми управління інвестиційним розвитком регіонів, з огляду на численність та системність наявних проблем, мають бути значно удосконалені в напрямку підвищення рівня наукового забезпечення такого управління. Одним із напрямів є впровадження та підтримка стратегічного планування інвестиційного розвитку (інвестиційного процесу) регіонів, яке б враховувало загальні макроекономічні тенденції та особливості стану інвестиційної діяльності на конкретній території.

Досягти підвищення ефективності управління інвестиційним забезпеченням економічного розвитку регіонів можливо через здійснення ефективного централізованого державного та регіонального прогнозування, планування і регулювання інвестиційних процесів відповідно до сучасних технологій управління, включаючи забезпечення їхнього збалансування та взаємоузгодженості, за умов державної підтримки.

Пропонуємо встановити, що основою реалізації цільових програм розвитку регіонів мають стати Стратегії економічного і соціального розвитку областей на період до 2015 року. Головною метою регіональних стратегій рекомендуємо визначити поліпшення якості життя населення за рахунок ефективних структурних змін економіки та підвищення конкурентоспроможності регіональної економічної системи на основі випереджаючого збільшення обсягів та удосконалення структури інвестицій, активізації інноваційної діяльності, переходу економіки на інноваційну модель розвитку та формування сучасних високотехнологічних виробництв.

Основними цілями реалізації таких стратегій можуть бути: розвиток людського потенціалу, раціональне використання природних ресурсів, трансформація доходів у капітал і залучення інвестицій в економіку області, розвиток малого бізнесу, формування високоефективного інноваційно-виробничого комплексу регіону та ін.

Перспективи подальших розвідок. У подальшому необхідно виробити методики прогнозування інвестиційної активності в регіоні в залежності від зміни макроекономічної ситуації.

Список використаних джерел:

1. Беленький П.Ю. Інвестиційно-інноваційне забезпечення конкурентоспроможності регіону / Беленький П.Ю., Шевченко-Марсель В.І., Другов О.О. - Львів, Ін-т регіональних досліджень НАН України, 2006. - 129 с.
2. Артеменко В.Б. Індикатори стійкого соціально-економічного розвитку регіонів / В.Б.Артеменко // Регіональна економіка. - 2006. - № 2. - С. 90-98.
3. Моніторингові оцінювання складних соціально-економічних явищ розвитку регіону. - Львів, Ін-т регіональних досліджень НАН України, 2006. - 306 с.
4. Черевко О.В. Стратегія соціально-економічного розвитку регіонів України [монографія] / О.В.Черевко. - Черкаси: Брама-Україна, 2006. - 424 с.
5. Веселовська О. Удосконалення системи управління інвестиційним та інноваційним розвитком регіонів / О.Веселовська // Проблеми науки. - 2009. - № 5. - С. 15-20.

Ключові слова: інвестиційний процес, регіональна інвестиційна політика, інвестиції в інновації, інноваційна модель розвитку.